

Veřejný význam sociologie: na úvod dvou připomenutí

V minulém roce uběhlo deset let od úmrtí Pierra Bourdieuho, dnes legendy světové sociologie. Ve stejném roce zemřel Miloslav Petrusek, legenda sociologie české. V prvním čísle nového ročníku oba významné sociology připomínáme texty, resp. komentovanou přednáškou, v nichž se každý svým způsobem dotýká širší veřejné, či jinak řečeno – občanské, relevance sociologie. Oba texty tak – každý jiným způsobem – dokládají, že kritické pojetí sociologického výzkumu a teorie dokáže poskytnout svébytný a důležitý pohled, jehož nejsou jiné disciplíny schopny, nebo ne v takové míře.

V pojetí P. Bourdieuho by měla být sociologie vyučována nejen na všech ekonomických a politologických oborech, ale měla by najít své místo také v kurikulech přírodovědných oborů. Ty jsou dnes stejně jako první dva jmenované často ve vleku nereflakovaných politických a ekonomických vlivů, které proměňují jejich deklarovanou autonomii v závislost a vědecký pohled v apologii toho, co je dané, rozuměj mocensky etablované. A tak, obrazně řečeno, když Bourdieu volá po sociologicky poučené politologii, která dokáže kriticky rozebírat sociální podmínky artefaktů politického světa a ne je spoluvytvářet tím, že jim poskytuje údajně vědecké „posvěcení“, Petrusek „odpovídá“ sociologickým čtením elitistů Moscy a Michelse. Zaměřením na sociální a historické podmínky jejich díla a jeho možné společenské konsekvence nám tak nabízí pohled, který v žádné politologické expozici těchto autorů v češtině nenajdeme. Je to pohled, který dokáže jejich příspěvky aktualizovat v současném prostředí, které do určité míry může připomínat historicko-společenský kontext jejich tvorby. Ve chvíli, kdy jsou zpochybňovány jistoty existujícího řádu, hledají se politické alternativy, které mohou v posledku znamenat konec politiky v jejím demokratickém pojetí. Právě proto má i dnes smysl příspěvky Moscy a Michelse číst, a to právě tím způsobem, jakým to dělá Petrusek. Jen tak si z nebezpečí včerejška můžeme vzít poučení při zvládnání nebezpečí zítřka.

Zatímco Petruskův text demonstruje význam „sociologického pohledu“ jaksi nepřímou, Bourdieu se ve své přednášce explicitně zaměřuje na její společenský přínos, jak víme i z našeho prostředí, často zpochybňovaný. Jednoduše řečeno, když odhlédneme od výzkumů veřejného mínění, sociologie se nezdá být bezprostředně užitečnou. A výzkumy veřejného mínění, přesněji jejich komerční variantu, Bourdieu do svého chápání sociologie nezahrnuje. Takové výzkumy podle něj jen nereflakovaně slouží mimovědeckým společenským zájmům.

Bourdieuho obecné poselství se shoduje s tím, co jsme naznačili v úvodu: autonomní sociologie je pojistkou toho, že ve společnosti nepřevládne jednostranné chápání vzdělání a vědění jako nástrojů ovládnání či dosahování bezprostředního prospěchu. Bourdieu se zde svým pojetím sociologie jako „veřejně prospěšné činnosti“ dotýká otázky disciplinární autonomie a společně s jinými podobnými

příspěvky předznamenává dnes tolik diskutovanou koncepci „veřejné sociologie“ [Burawoy 2005]. Řečeno jinak, autonomně fungující a veřejně relevantní sociologie napomáhá existenci mnohosti pohledů – společenskému pluralismu – který zase přispívá k odkrývání společenských problémů i zneužívání moci, které za nimi často stojí: „sociologie (...) může být jednou z kritických protimocenských sil, schopných účinně se postavit proti mocnostem, které se stále častěji opírají o skutečnou nebo domnělou vědu, aby udržovaly nebo legitimizovaly svou nadvládu.“ [Bourdieu 2013: 147]

Sociologie ale musí existovat jako relativně nezávislé pole se svou vlastní logikou. A podmínkou takové nezávislosti je podle Bourdieuho veřejná podpora, která sociologické profesi poskytne dostatečné materiální zázemí. Od sociologie se naopak vedle její kritické funkce a jako její nezbytný předpoklad očekává, že bude kolektivním usilováním probíhajícím v mezinárodním prostředí a vystaveným vnějšímu konkurenčnímu tlaku, které se nebude opírat o politické předsudky, ale o sociologické kolektivní dědictví – analytickou tradici či tradice. Sociologie tím společností poskytuje svébytný jazyk a reflexe schopné myšlení, které přitom musí být schopna zaměřit i sama na sebe. O okolnostech Bourdieuho přednášky detailně pojednává následující komentář L. Wacquanta, který nám její text poskytl.

Petruskův text, který znovu dokládá jeho vytrvalé hledání významu sociologického myšlení i mimo bezprostřední kontext mainstreamové sociologické tradice, vyžaduje krátké uvedení. Jak měla velká část české sociologické obce možnost mnohokrát zakusit, nadšení z nevyčerpatelnosti zdrojů pro osobitou sociologickou reflexi bylo v jeho podání vždy velmi nakažlivé, jakkoli bylo současně zřejmé, že to, co v jeho slovech (či textech) zní tak poutavě a netriviálně, nelze jednoduše nejen napodobit, nýbrž ani zopakovat. Ve vztahu k dějinám sociologie se M. Petrusěk nikdy nespokojoval se „standardními“ interpretacemi. Následující text, jež uveřejňujeme s laskavým svolením Aleny Miltové, je jednou drobnou částíčkou, převzatou z nedokončeného celku, který autor poněkud ironicky označoval pracovním názvem „Všechno, co vím o sociologii“. Bohužel nikdy nevydané Petruskovo *opus magnum* je výsledkem jeho železného pracovního kázně, kdy až na drobné výjimky každý den usedal po celá desetiletí kolem půl šesté ráno za svůj pracovní stůl a – jak říkával – „psal“. (Souhrn textů v jeho počítači vztahujících se k dějinám sociologie obsahoval takřka tři tisíce normostran.) Pochopitelně nás může mrzet, že nemáme k dispozici výsledek jeho celoživotního úsilí, můžeme to však také chápat jako doklad toho, že M. Petruska vždy více přitahovalo vstupovat na nová území než trávit čas revidováním, doplňováním a upravováním něčeho již vykonaného. Jelikož on sám nikdy nepodléhal posedlosti úplností a byl přesvědčen, že fragment může často vypovědět více než sebelépe uspořádaný celek, věříme, že se uveřejněním následujícího textu nijak nezpronevříme jeho sociologickému odkazu.

Ondřej Císař a Jan Balon

Literatura

Bourdieu, Pierre. 2013. „Chvála sociologie.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 49 (1): 141–148.

Burawoy, Michael. 2005. „For Public Sociology.“ *American Sociological Review* 70 (4): 4–28.